

Lise Emilie Talleraas

«Merkelige Ting fra fremmede Lande modtages med Taknemlighed»

Tønsberg museums samling av etnografiske gjenstander

I et mørkt magasin på Slottsfjellsmuseet i Tønsberg finnes en reol med gjenstander fra Oseania, Asia og Afrika. Dette er rester av Tønsberg museums etnografiske samling fra 1900-tallets første tiår. Innsamling av gjenstander fra «fjerne himmelstrøk» var en del av museets arbeidsområde. Gjenstandene som kom inn, ble vist sammen med museets naturhistoriske samling i et nybygg i sveitserstil på Slottsfjellet. Her kunne de besøkende ta dem i øyesyn fram til 1920-tallet. Deretter ble samlingen pakket ned og plassert på magasin. Ved to anledninger så gjenstandene på nytt dagens lys, nå framvist som «sjømannssuvenirer» i Vestfold fylkesmuseums kortvarige sommerutstillinger – «Den vide verden» på 1950-tallet og «Medbragt fra de syv hav» i 1997. En nærmere gransking illustrerer ikke bare gjenstandenes plass i museets historie, men også deres rolle som museumsgjenstander og hvordan de på nytt kan løftes fram slik at man kan forstå og formidle historien rundt dem. En studie på lokalt nivå vil kunne bringe ny kunnskap til feltet. Presentasjonen av den etnografiske samlingen i Tønsberg museum (1894) representerer et slikt tilskudd på mikronivå.

Samlinger fra «fjerne himmelstrøk», eller det som i museumskataloger katalogiseres som etnografiske gjenstander, frister en tilværelse i magasinene i våre dagers kulturhistoriske museer. Bakgrunnen for disse samlingene – og for hvordan de i sin tid kom til museet –, er gjerne gått i glemmeboken. I den grad de er vist fram for publikum, er de ofte presentert som rariteter eller sjømannssuvenirer. Undersøker man de gamle museumskatalogene og arkivkildene, blir det imidlertid åpenbart at gjenstandenes vei inn i museet var et resultat av aktive handlinger i regi av museene selv. En revitalisering av disse gamle samlingene vil i vår tid og med vårt blikk åpne for nye forskningsperspektiver, ikke minst museumshistorisk. Satt inn i sin samtidige, historiske kontekst kan samlingene

Skulptur, Oseania.
Karakteristisk
førkristen
gudeskikkelse fra
Fijiøyene. Tønsbergs
museums etnografiske
samling. Foto: Lise
E. Talleraas.

på mange måter tjene som inngangsbilletter til et disponibelt tanke- og følelserproduserende stoff om europeisk kolonialisme, fascinasjonen for det eksotiske og våre holdninger til «de andre». I de lokale museene, slik vi finner det i Tønsberg, kan de også ha fått en mer instrumentell betydning – hvor de fikk tjene som eksempler på byens nærvær på «de syv hav».

Over tid vil museets egen historie reflekteres i samlingene, skriver professor i kulturvitenskap Anne Eriksen i innledningen til boken *Museum. En kulturhistorie* (2009).¹ Som historiske avleiringer vil de vise hva som har vært viktig i ulike perioder, og hvordan gjenstandene er blitt registrert, sortert og oppbevart. Samlingene reflekterer imidlertid ikke bare historien til det enkelte museum, fortsetter hun. I et videre perspektiv vil de også være deler av en større kunnskapshistorie. De vil gjenspeile samfunnets verdier og tenkemåter, og vise hvordan idealer for kunnskap og kunnskapsorganisering har forandret seg over tid. Følgelig innebærer det at etter hvert som tiden går, vil en museumssamling inneholde gjenstander som har «kommet på museum» av nokså ulike grunner. Ulike begrunnelser har gitt dem verdi, ulike kunnskapsprosjekter har gitt dem mening. Eldre museer vil derfor ofte ha gjenstandssamlinger som fortøner seg merkelige eller nesten meningsløse med ettertidens øyne.² Den etnografiske samlingen fra Tønsberg museum kan sies å ha lidd denne «skjebnen».

Etnografiske samlinger har i begrenset grad vært omfattet av forskningsinteresse i Norge. Knut Mikjel Rios bok *Oceania gjenoppdaget i Bergen* (1999), hvor han presenterer Stillehavssamlingen i Bergen Museum, og museologen Lise Camilla Ruuds artikkel «Det museale maskineri», om framstillingen av «primitive folkeslag» ved Det Kongelige Frederiks Universitets etnografiske samlinger i Kristiania, har tjent som inspirasjon i arbeidet med denne artikkelen.³ Det samme har Anne Tove Austbøs artikkel «Sjømannsminner eller minner om sjøfolk? Sjømannssuvenirer i et vitenskapshistorisk perspektiv». Austbø retter oppmerksomheten mot den etnografiske samlingen ved Stavanger museum, en samling som skriver seg tilbake til 1870-årene.⁴ En omfattende gjenstandsregistrering danner utgangspunkt for Rios arbeid, som har gitt kunnskap om typen gjenstander som finnes i samlingen til Tønsberg museum. Ruuds artikkel omhandler selve musealiseringsprosessen, det vil si hvordan gjenstander hentet fra «det virkelige liv» omdannes til museumsgjenstander og presenteres for publikum i en museal kontekst. Universitetsmuseenes samlinger har for begge vært forsknings tema. Mens Rio og Ruud tar utgangspunkt i universitetsmuseenes samlinger, undersøker Austbø samlingen av etnografiske gjenstander i Stavanger museum (1877) og Stavanger sjøfartsmuseum (1926). Dette er samlinger som ble tatt imot og forstått henholdsvis som etnografiske og som sjømannssuvenirer – bestemt ut fra hvilket samfunnsoppdrag og syn på vitenskapelighet de to museene

representerte. Avslutningsvis reflekterer hun over hva som skjer med samlinger som tilsynelatende ikke lenger svarer på dagens forskningsspørsmål. I bunn ligger spørsmålet om hvordan museene skal forholde seg til sin egen historie.⁵ Tilsvarende refleksjoner presenteres i boken *Etnografi på museum. Visioner og utfordringer for etnografiske museer i Norden* (2015), redigert av Ulf Johansson Dahre og Thomas Fibiger.⁶ Utgangspunktet er at etnografiske museer i Europa ikke lenger er «hva de har vært». Deres gamle rolle som forvaltere og formidlere av koloniherrernes innsamlinger er for langt passé, og en ny identitet i vår tid er ennå ikke avklart. Perspektiver hos Austbø, Dahre og Fibiger har vært til inspirasjon i arbeidet med artikkelens sluttavsnitt, revitalisering av en forvitret samling.

Utstillingsbilde fra etnografisk samling i Bergen Museum 1898. Foto: Olav Espevold / Universitetsmuseet i Bergen, fotobasen.

Å lese en «glemt» samling

Tønsberg museum (1894) rommet gjenstander som hvalskjeletter, utstoppede dyr og fugler fra Arktis og Antarktis, funn fra utgravninger på Slottsfjellet og i byens omegn, eldre møbler samt enkeltgjenstander fra Stillehavsøyene, Asia, Afrika – og Grønland. I registreringskatalogene ble gjenstandene inndelt og klassifisert i kategoriene «Antikvitetssamlingen», «Arktisk Museum» og «Etnografisk samling».⁷ Museet hørte på denne måten hjemme i det museumsforskeren Anne Eriksen betegner som 1800-tallets patriotiske universalmuseer med «altomfattende» samlinger.⁸ Museumsmann og arkeolog Haakon Shetelig klassifiserte dem i boken *Norske museers historie* (1944) som «1800-tallets bymuseer av eldre type».⁹ De var alle lokalisert til kystbyer, som Stavanger, Kristiansand, Arendal, Skien og Tønsberg. Samlingene skulle tjene til samfunnets beste ved å danne grunnlag for allmenntilgjengelig kunnskap om regionen og områdets ressurser. Det patriotiske var for bymuseene å løfte byens fortrinn og historie inn i en nasjonal sammenheng. Universalpreget lå i oppbyggingen av samlinger bestående av naturalier, arkeologiske gjenstander og det som ble betegnet som kunstgjenstander. Gjenstandenes proveniens kunne være lokal, men også nasjonal og global. Anne Eriksen vektlegger også at en av funksjonene til disse tidlige museene var å bygge en ny (borgerlig) offentlighet med utspring i opplysningstiden.¹⁰ Lise Camilla Ruud undersøker i artikkelen «Det museale maskineri» gjenstanders musealisering – og hvordan de i den sammenheng inkluderes i museets

komplekse kunnskapsproduksjon. På veien fra opphavssted til museumsmonter blir gjenstandene tillagt kunnskap og sannheter. Ruud introduserer også begrepene «vitner» og «illustrasjon» om ting som innlemmes i museumssamlinger og stilles ut. Med ting som «vitner» forstås de beskrivelsene av proveniens, bruksområder og betydning som følger gjenstanden. Ting som «illustrasjon» viser til museumsutstillingen og dens kunnskapsorganisering.¹¹ Tønsberg museum førte i sine virkeår en noe «omflakkende» tilværelse. De historiske samlingene ble oppbevart i Slottsfjellstårnet, de naturhistoriske og etnografiske i Hvalmuseet på Slottsfjellet – mens andre igjen fikk plass i Middelskolens lokaler. Opplysninger om hvordan de etnografiske gjenstandene ble stilt ut, er sparsomme. Av en liten notis framgår det at det er innkjøpt nye skap til den naturhistoriske utstillingen, slik at de etnografiske gjenstandene kan overta de gamle skapene. Det finnes ingen fotografier som viser gjenstandene utstilt i bygningen oppe på Slottsfjellet. Ruuds betegnelser «vitne» og «illustrasjon» er likevel relevante å bringe inn i analysen. Gjenstandenes rolle som kunnskapsformidlere knytter an til tingene som «vitner». Tingen som «illustrasjon» vil i denne sammenheng knytte an til samlingens rolle som formidler av Tønsbergs betydning som sjøfartsby og tilstedeværelse på «de syv hav».

Å få innblikk i forhistorien til de etnografiske gjenstandene før de fikk status som museumsgjenstander i Tønsberg museum, har vist seg vanskelig. Opplysninger om dette, eller om hvordan de kom i givernes besittelse, framgår ikke av katalogene eller det øvrige arkivmaterialet. Oppføringene i Tønsberg museums kataloger, med gjenstandsbeskrivelser og givernes navn, åpner en vei inn i forståelsen av deres funksjon som museumsgjenstander. En slik tilnærming er på linje med hva den britiske museologen og vitenskapshistorikeren Samuel J. M.M. Alberti skriver i sin artikkel «Objects and The Museum», hvor oppmerksomheten rettes mot hvordan museers historie kan søkes gjennom å studere gjenstandene i deres samlinger.¹² Alberti hevder her at materiell kultur kan tillegges et metaforisk «livsløp».¹³ Ved å spore/skissere («trace») dette livsløpet er det mulig å utforske relasjoner og sammenhenger som omgir objekter, først på vei til museet og deretter som del av en samling. Dette er relasjoner mellom mennesker og mennesker, mellom gjenstander og gjenstander, og mellom gjenstander og mennesker. Gjenstander kan ikke i egenskap av seg selv handle, de har ikke en egen vilje eller intensjonalitet. Samtidig mener Alberti at det ikke kun er slik at mennesker tilskriver gjenstandene mening, men at ting i seg selv kan være virkningsfulle.¹⁴ Spørsmålet blir da hvilken funksjon gjenstandene skulle inneha i en museal sammenheng. Skulle de presenteres som vitner om andre folkeslag, eller skulle de tjene som illustrasjoner om nærvær av skip og innbyggere fra Tønsberg i de ulike områdene, fortrinnsvis i Oseania og i Arktis?

Pilkogger fra Oseania, Tønsbergs museums etnografiske samling. Foto: Lise E. Talleraas.

Universalmuseet – og etnografiens plass

Blant 1800-tallets mest ambisiøse museumsprosjekter regnes Bergen Museum, opprettet i 1825. Inspirasjonen til det nye museets funksjon og samlingsoppbygging ble delvis hentet fra British Museum, som åpnet for publikum i 1759.¹⁵ Sosiologen Mie Berg Simonsen betegner de framvoksende universalmuseene i landets kystbyer som en slags «knoppskytinger» inspirert av Bergen Museum.¹⁶ Samlingene var sammensatte og besto gjerne av antikviteter, mynter, bøker, dokumenter og ulike typer bildeframstillinger, dyr og fangstredskaper samt etnografiske gjenstander. Gjenstander som kunne anskueliggjøre byene og de omkringliggende landområdenes hovednæringsveier, var også etterspurt. Formålet var folkeoppdragende, og gjenstandene skulle fungere som kunnskapsobjekter. Det patriotiske elementet lå i funksjonen som tjener av nasjonen og fedrelandet, og universalpreget lå i kombinasjonen av naturalier, arkeologiske gjenstander og kunstgjenstander.¹⁷ Gjenstander fra fjerne himmelstrøk i museenes kataloger, kategorisert som «etnografiske», inngikk i alle bymuseenes samlinger.

I siste halvdel av 1800-tallet og i de første tiårene av 1900-tallet ble en rekke etnografiske museer opprettet i hele Europa. Deres virkeområde var, for å sitere antropologen Raymond Corbey, «collecting, measuring, classifying, picturing, filling, and narrating of colonial Others during the heyday of colonialism».¹⁸ Etnografi som universitetsfag var i frammarsj, og faget søkte å skape systemer og oversikt når det gjaldt all verdens folkegrupper, deres særtrekk, innbyrdes forhold og utviklingshistorie. Etnografifagets utstillingsarena, hvor kunnskapen

Utstilling om Stillehavssøylene, Etnografisk museum, Kristiania. På bildet ser vi museets bestyrer, professor Yngvar Nielsen, til høyre. Den andre mannen på bildet er trolig amanuensis Ole Martin Solberg, Norges første fagutdannede etnograf. Kvinnen i midten er muligens Astri Brøgger, datter til W.C. Brøgger, universitetets rektor. I en kort periode var hun konstituert amanuensis ved museet. Foto: Narve Skarpmoen / Nasjonalbiblioteket 1904-1905.

kunne iscenesettes, var museene. Mange ikke-vestlige kulturer ble forstått som å være ren natur, eller i det minste stå i en umiddelbar nærhet til naturen, og dermed nederst på utviklingsstigen. Dette var i kontrast til den europeiske sivilisasjonen, som representerte det foreløpige høydepunktet for menneskehetens kulturelle utvikling.¹⁹ Etnografiske museer i kolonimaktens hovedsteder, som London, Paris og Berlin, samt i Tervuren ved Brussel, ble på den måten utstillingsvinduer og legitimering for kolonivesenet. I en mer hjemlig sammenheng kan det argumenteres for at selv om det har vært vanlig å betrakte Norge som et unntak i europeisk kolonihistorie, deltok mange nordmenn som soldater eller tjenestemenn for andre stater, i egenskap av å være sjøfolk, handelsfolk, misjonærer eller oppdagere. Universitetets etnografiske samlinger åpnet for publikum i 1857, og de fikk plass i tre loftsrom i Universitetets midtbygning på Karl Johans gate.²⁰ Under Yngvar Nielsen – bestyrer i perioden 1877–1916 – vokste samlingen betydelig, takket være gaver og innkjøp fra nordmenn over hele verden.

Lokalt i Vestfold finner vi også en forløper til innsamlingen av etnografisk materiale, kommandørkaptein C.F. Klincks samling i Horten. Den besto av arkeologiske funn fra middelhavslane, naturalia og etnografiske gjenstander, og viser på en illustrerende måte givernes tilknytning til marinen,

misjon og handel i de områder hvor etnografiske gjenstander ble hentet til samlingen i første halvdel av 1800-tallet.²¹

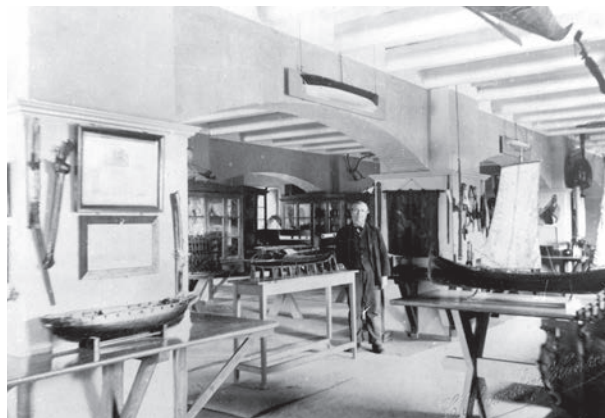
Universalmuseet Tønsberg museum

Tønsbergs vekst som sjøfartsby i løpet av 1800-tallet ga rom for investeringer. Et nytt allmueskolebygg, Slottsfjellskolen, innviet i 1884, var et praktbygg. Opplysning og kunnskap skulle lyse over byen, og interessen for byens historie ble også sterkere nasjonalt. Fra 1870-tallet ble ruiner fra middelalderen grundig undersøkt og opptegnet. Landets fremste norske historikere fattet interesse for Tønsberg, for oldtidsminnene i byen og i landskapet rundt, for Slottsfjellet og Oseberghaugen.²² Den 16. september 1888 ble «Tusindaarsmonumentet», Slottsfjellstårnet, bygget av stein, høytidelig innviet. Tårnet var et privat initiativ reist av «Slottsfjellskomiteen», og hadde kostet hele 14 000 innsamlede kroner. Stein-tårnet erstattet et utsiktstårn bygd som en vindmølle i 1856, som hadde brent ned i 1874. Det nye Slottsfjellstårnet skulle stå som et synlig minne om byens ærverdige historie, noe devisen over inngangen bar bud om: «Maa byen som paa tunet staar, faa blomstre nye tusind-aar.»²³

Fem år etter Slottsfjellstårnets åpning, i 1893, ble ideen om et museum drøftet på lederplass i *Tønsbergs Blad*. «Slottsfjellskomiteen», som nå hadde endret navn til «Tårnkomiteen», holdt et møte om saken. Her ble bestemt at komiteen skulle «... tage sig af samling af oldsager.»²⁴ Komiteens medlemmer var sentrale personer i byens borgerskap. Formann var kjøpmann og reder Gustav Conrad Hansen, en mann som også gjorde seg bemerket innenfor politikken. De øvrige medlemmene var reder Hans Adolph (?) Schive, Kjøpmennene Edvard Christian Sahlqvist og Tollef Wessel, samt skipsfører Alf Monsen.²⁵

Den 22. juni 1894 holdt komiteen sitt første møte i Slottsfjellstårnet og Tønsberg museum ble stiftet. Museets formål var helt i tråd med byens kulturelle ambisjoner:

Bestyrelsen har sat sig som mål at søge samlet og bevaret gjenstande fra svundne tider, særlig sådanne, som kan tjene til belysning af Tønsbergs og omegns historie fra den ældste tid indtil nutiden. Dernæst tenkes samlet af naturgjenstande særlig sådanne, som har interesse for Tønsberg og omegns næringsliv. For en væsentlig del vil dette blive gjenstande fra de arktiske egne, hvalskeletter, sælhunde, isbjørne etc.²⁶

Marinemuseets utstilling 1908. Fotografiet viser montre i bakgrunnen med etnografiske gjenstander fra kommandørkaptein Klincks samling overført til museet i 1864. Foto: Marinemuseet.

I 1895, året etter etableringen av museet, endret komiteen navn til «Museumskomiteen». Den ble supplert med to medlemmer, politilege og skolelege Victor Christiansen, som nå ble formann, samt rederen Lars Dahl junior.²⁷ Felles for medlemmene i komiteen var at de hadde en inntekt som ga dem en plass høyt oppe på byens sosiale rangstige. De hadde ikke bare tilgjengelige midler og kontakter, men også et engasjement for å ta vare på byens kulturarv for kommende generasjoner.²⁸ Museumskomiteens sammensetning var preget av en forankring i Tønsbergs reder- og kjøpmannsmiljø. Under deres innflytelse fikk sjøfart og fangstnæringer, sammen med naturhistorie, utgjøre tyngdepunktet i samlingsoppbyggingen. Innslaget av gjenstander knyttet til byene og de omkringliggende landområdenes hovednæringsveier, var betydelig. Museet skrev seg på denne måten inn i samtidens lokale museumslandskap, som var kjennetegnet av små bymuseer med store samlingsambisjoner. Initiativtakerne hentet inspirasjon fra Wilhelm Frimann Koren Christies (1778–1849) Bergen Museum, men var også oppmuntret av museumsetableringene i Arendal og Skien. Både formålet og samlingenes innhold syntes å tyde på det. Arendal Skoles offentlige Bibliothek og Museum ble opprettet allerede i 1832, Skiens museum i 1898, samme år som Tønsberg museum. Opprettelsen av Tønsberg museum fant med dette sted i et gryende lokalt museumslandskap, hvor samarbeid – men også konkurranse med museene knyttet til universitetene i Kristiania, Bergen og Trondheim – kom til å prege oppbyggingen og håndteringen av samlingene.²⁹

Museets altomfattende samling

Anne Eriksen karakteriserer den første fasen av de mer altomfattende museums-etableringene i Norge som preget av en museumstenkning som i dag kan virke fremmedartet. Ifølge henne viser disse tidlige lokale bymuseene på mange måter slektskap med både eldre naturaliasamlinger og kunstsamlinger. Tønsberg museums «Arktiske museum», hvor de etnografiske gjenstandene ble stilt ut sammen med hvalskjeletter, fangstredskaper og utstoppede dyr fra Arktis og Antarktis, kan sies å høre hjemme i kategorien «modellmuseum». Slike museer var preget av opplysnings- og forbedringsidealer, men skulle også fungere som forbildesamlinger. Som modellmuseum orienterte Tønsberg museum seg mot samtid og framtid. Det grep fatt i lokalt næringsliv og lokal redskapskultur, med ønske om å utvikle og forbedre denne – gjerne i konkurranse med nabobyen eller naboregionen.³⁰

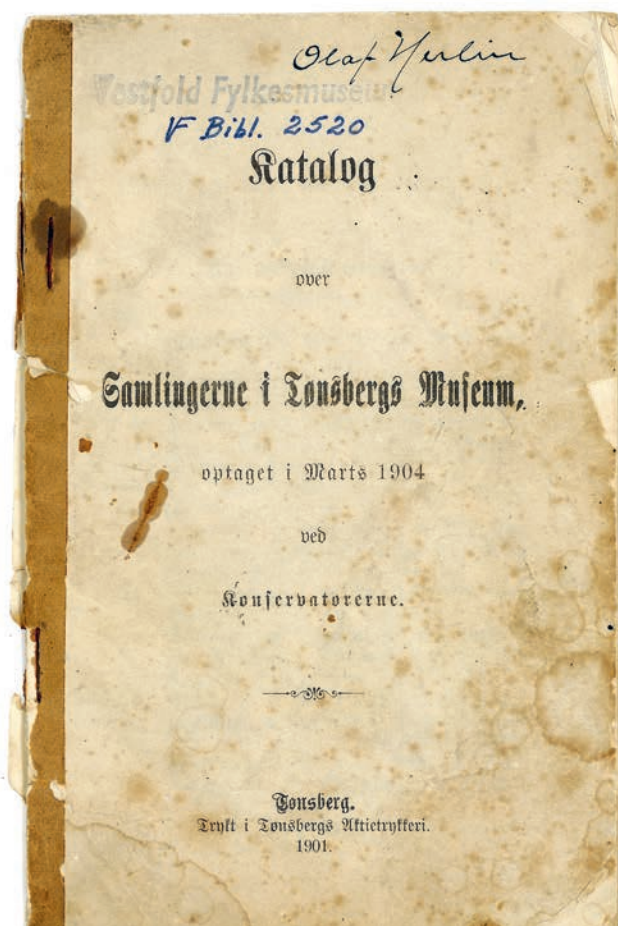
Allerede sommeren 1895 begynte innredningen av tårnet som museum, og 22. august kunne komiteen notere følgende i sin referatprotokoll: «Samlingene

toges i øiesyn og udviste en god begyndelse.»³¹ Til de desidert største gjenstandene hørte hvalskjelettene som ble gitt som gave fra Svend Foyns enke, tiltenkt en arktisk avdeling. I første omgang ble de oppstilt i friluft, men dette var ingen holdbar løsning. En utstoppet isbjørn, gitt av skipsreder Nils Bugge, var en annen attraksjon. Med hvalskjelettene, isbjørnen og andre utstoppede dyr fra arktiske og antarktiske strøk, fugler, småvilt og en moskusokse, ble det behov for en egen bygning til et «arktisk museum». I 1898 ble det nedsatt en byggekomite for å ta seg av saken. Allerede året etter var man kommet så langt at man kunne slutte kontrakt med byggmesterne Svendsen og Kjeldsen. Den nye bygningen var tegnet av arkitekt O. Eckmann, og anbudet fra byggmesterne lød på kroner 6400. I løpet av 1899 ble bygningen oppført. Resultatet var, som det sto i *Tønsbergs Blad*, «... en liden, vakker Bygning i Villastil».³² I denne nyoppførte bygningen fikk publikum se et utvalg av utstoppede fugler og dyr, hvalskjeletter og mineraler – og mellom disse, glasskap med etnografiske gjenstander. I budsjettsoknader til Kirke- og undervisningsdepartementet beskrev museet sine avdelinger. Det nybygde «Arktiske museum» ble vektlagt i søknaden:

Museet bestaar af 3 afdelinger: Antikvitetsamlingen, det arktiske museum og etnografisk samling. Den første har frit lokale i det saakaldte Slotfjeldstaarn, der eies af Tønsberg kommune; de to sidste opbevares i en træbygning opført 1899 for museets regning og den 18de juni 1899 takseret for en værdi af 8 800,00 kroner.³³

Slottsfjellet med Slottsfjelltårnet og Tønsberg museum med den arktiske og den etnografiske avdelingen, fotografert i 1908. Foto: Th. Larsen, 1900 / Slottsfjellsmuseet.

Katalog over Samlingerne i Tønsbergs museum, optaget i Marts 1904 ved konservatorene. Foto: Lise Emilie Talleraas.

og 1930, var antallet registreringsnummer henholdsvis 118 og 124. Den svake tilveksten tyder på at hoveddelen av etnografiske gjenstander kom til museet i det første tiåret av 1900-tallet. Samlingen med etnografiske gjenstander utgjorde med dette om lag 10 % av museets samlinger.

I samspill med sjøfarten

For Tønsberg-skutene, lik skuter fra andre kystbyer i Norge og Europa, åpnet det seg en særlig nisje i trampfart i Stillehavsområdet fra 1870-årene og utover.³⁶ Muligens var dette noe av grunnen til at gjenstander fra Stillehavet var de første som ble gitt til museet. Gjenstander fra øyer i det sørvestlige hjørnet av Stillehavet (Polynesia og Melanesia) utgjorde den største andelen av samlingen. I katalogene opplyses det om at de kommer fra øyene Tonga, Fiji, Leuka, Salomonøyene, New Britain (New Pomerania) og Line Island, samt fra Java, Hawaii

Fra 1901 begynner museet å føre en håndskrevet aksjesjonsprotokoll. Denne viser at den største tilveksten til samlingene skjer i årene 1901–08.³⁴ Den første trykte katalogen gis deretter ut i 1904. Museets samling oppgis her å bestå av 918 registreringsnummer. Katalogen har tre inndelinger: «Antikvitetssamlingen» plassert i Slottsfjellstårnet, «Arktisk Museum» med samling av utstoppepe dyr, fugler og fangstredskaper, og «Etnografiske Samling». «Antikvitetssamlingen» oppgis å bestå av 547 registreringsnummer, det «Arktiske museum» utgjør 254 registreringsnummer, hvorav Svend Foyns samling av kanoner og harpuner for hvalfangst er registrert med 154 nummer. Den etnografiske samlingen er notert med 89 registreringsnummer. Sammen med de etnografiske gjenstandene er det også innregistrert 28 «Naturalier fra fremmede Lande» med egne nummer.³⁵

I museets reviderte katalog som ble utgitt fem år senere (1909), ble tilveksten til Etnografisk Samling oppgitt til 21 nye gjenstander. Samlingen besto da av 110 registreringsnummer. I de to påfølgende katalogene, fra 1919

og Malaysia. Samlingen kommer etter hvert også til å bestå av gjenstander som katalogiseres til Ceylon, Kina, Japan, Persia og Afrika.

Ut fra museets annonsering i *Tønsbergs Blad* ser vi at den etnografiske samlingen var en *villet* samling fra museets side. Museet ønsket å ha en aktiv innsamling av slike gjenstander. Et eksempel på dette finner vi blant annet i *Tønsbergs Blad* 23. januar 1902, hvor museet – i tillegg til å gi en oversikt over «De i Aarets modtagne Gaver»³⁷ – framsetter et ønske fra sin konservator, adjunkt Emil Olsen, om å «henlede vore tjække Sømænds Oppmerksomhed paa, at merkelige Ting fra fremmede Lande modtages med Taknemlighed». I lyriske ordlag viser adjunkt Olsen til at i avdelingen for slike gjenstander (avdeling B), har man nu en «Samling, der er en smuk Illustration» til Bjørnsons vakre ord i *Tønsbergsangen*:³⁸

Og husk saa paa dine Bjarmelandstog,
Fra Spitsbergisen
Til Sydhavsbrisen
Din arm nu slog.

Sjøfolk og enkelte andre gode borgere i Tønsberg optrådte på denne måten som museets villige agenter i det første tiåret av 1900-tallet, og bidro til oppbyggingen av museets gjenstandssamling fra «fjerne himmelstrøk» til gagn for byen. Blant giverne av gjenstander fra Stillehavsoyene oppgir katalogene kjøpmann Morten Walde, kaptein Kristian Gulliksen, styrmann Hans A. Andersen, skipsfører Hans Eliassen og skipper Jacob Falck-Dessen. Alle hørte hjemme i Tønsberg- og Nøtterøyområdet. Morten Walde er den eneste som oppgis som bosatt i Stillehavsområdet. Han var født i Tønsberg, men etter en kort tid som kjøpmann i Arendal flyttet han til landsbyen Tu'anuku på Stillehavsoya Vava'u i kongeriket Tonga.³⁹ Gjenstandene stedfestet til Grønland ble i hovedsak gitt av rittmester Gunnar Baumann og skipsreder Carsten Bruun. De øvrige gjenstandene i samlingen ble gitt av en rekke enkeltpersoner som ikke nødvendigvis selv var direkte involvert i sjøfarten. Felles for alle disse var at også de enten bodde i eller hadde forbindelse til Tønsberg- og Nøtterøyområdet.

Det særegne ved katalogføringen over de etnografiske gjenstandene var at det ble etterstrebet å presentere gjenstander fra samme område eller samme giver. Hvilke gjenstandskategorier fant så veien til museet? Fra øyene i Stillehavet kan de grovt sett deles inn i fire hovedkategorier: Symbol-/statusgjenstander, drakter/tapatepper og smykker, ulike former for redskap og våpen. Eksempel på denne inndelingen finner vi i katalogene under overskriften «Morten Waldes samling fra Tonga». Denne inneholdt et «'Tapateppe', et stort Tæppe af banket

Båtmodell, Oseania.
Tønsberg museums
etnografiske samling.
Foto: Lise E. Talleraas.

Bast. Ubanket og banket Bast til Oplysning om Fabrikation af 'Tapa', en flettet Matte og en flettet Kurv.» Derneft fem-seks «Stasdragter for Kvinner (korte Skørt)», skjellsmykker og «fire Naale af Ben». Redskapene var en «Kili – Sag af tandbesat Fiskeskind», en «Toti» (steinøks), som oppgis å være et «høit skattet Verktøi». Derneft to «Pilekroge af Ben, Perlemusling og ægte Skilpadde» samt tre «apparater for Blæksputfangst af sleben Sten og Porselænsmusling». I Waldes «samling» fantes også en åre, en spaserstokk, en høvdingstav, treklubber samt bilder fra Tonga. Katalogen oppgir også en samling «Konkylier (48 Stk.)» og et «søtræ». Sistnevnte ble katalogisert som «Naturalier fra fremmede Lande».⁴⁰

Andre typer gjenstander, men innenfor de samme hovedkategoriene, finnes også hos de øvrige givene. Så som gjenstandene innskrevet i katalogen under overskriften «Kapt. Kristian Gulliksens Samling fra Leuka, Sydhavsøerne». Av ham fikk museet et stort drikkekar av tre (for tillagning av «kava»), «Kaskelottand i Snor» som ble brukt av kvinner som forlovelsestegn, og en brudedrakt. En «Model af Baad (Tømmerflaade)» var også blant kaptein Gulliksens gaver.⁴¹ Fra de øvrige Stillehavsøyene, som Fiji, Salomonøyene, New Britain (New Pomerania) finner vi spyd, piler, pilspisser og køller, men også båtmodeller, ulike former for verktøy, drakter, tepper av banket bast, vifter med mer. Stedfestet til Fijiøyene er også «Gudehuse af Træ og Frøeværk» og et «Gudebillede».⁴² Gjenstandene stedfestet til Grønland betegnes alle som «eskimogjenstander». I hovedsak er det drakter i skinn. Samlingen suppleres i 1909-katalogen med ytterligere en mannsdrakt og en kvinne drakt, registrert med overskriften «Rittmester Baumans Samling».⁴³ En modell av en kajakk med åre, spyd og flyteblære inngikk også blant «eskimogjenstandene». Fra skipsreder Carsten Bruun i Tønsberg mottok museet «Gravfund fra Grønland med 25 gjenstander».⁴⁴

Gjenstandene som stedfestes til landene i Asia, er mer sammensatt. Blant

disse finner vi i katalogen fra 1904 en båtmodell fra Ceylon (Sri Lanka), en hatt og en parasoll fra Burma, kinesisk blekkhus med pennal og penn, en dekorasjonsdolk med kinesiske mynter og første Mosebok på kinesisk. Senere tilkommer sverd og arbeider i horn. Her finner vi også en samuraidrakt fra Japan, gitt

Stridsklubbe, Tonga.
Gitt av kjøpmann
Morten Walde til
Tønsberg museum
i 1904. Foto:
Mekonnen Wolday /
Vestfoldmuseene.

av kaptein Krogh-Hansen i Tønsberg. I museets katalog fra 1919, den siste som viser tilfang av etnografiske gjenstander, er det innregistrert fire modeller av kinesiske båter (mandarinskip, drageskip, kanonbåt og en Njangpo-djunke), samt et geomatisk kompass.⁴⁵

I tillegg til disse «hovedlandene» oppgis samlingen å inneholde gjenstander fra India, Argentina, Mexico og Afrika. Fra India «sisele-rede Kobberkar fra Gangesdalen»), en gave fra konsul Wilhelmsen. Fra Argentina i hovedsak rideutstyr som tømmer og grime, fra Mexico en uthulet kano og fra Afrika et «Kafferpiano» fra Zambesi-floden og en dolk fra «Mosazambique» (Mosambik).⁴⁶ Innregistrert i den etnografiske samlingen finner vi også gjenstander av mer kuriøs karakter, så som et «Stykke af atlantisk Telegrafkabel, opfisket og afkappet midt i Atlanterhavet av den franske telegrafbaad 'Poyer Quiter' i 1880» og «Karabin fra den amerikanske borgerkrig 1870–74».⁴⁷ I katalogføringene er det tilstrebet at gjenstander som kommer fra samme område eller samme giver, presenteres etter geografisk opphavssted. Ifølge Anne Eriksen bunnet dette i en museal praksis hvor den betydnings-givende konteksten for samlingsarbeidet ikke var samfunnslivet på de stedene som gjenstandene stammet fra, men ønsket om en systematisk samling lik andre samlinger i museenes magasiner.⁴⁸

Kopi av kinesisk djunke. Foto: Mekonnen Wolday / Vestfoldmuseene.

Utstilling i Tønsberg museums naturhistoriske samling på Slottsfjellet i 1906. Her ble også de etnografiske gjenstandene utstilt. Foto: Georg Kjellerød / Østfold fylkes billedarkiv.

Katalogene har også egne avsnitt med overskriften «Diverse naturalier fra fremmede lande». Til sammen er det 40 registreringsnummer. Her finner vi blant annet fem sagfisksverd, fossile haitenner (6 stk.), foruten slanger, krokodille, skilpadde, kenguruhofter, skorpioner og aske fra vulkanene «Vesuv og Mont Beles, sistnevntes utbrudd i 1892».⁴⁹

Musealisert etnografi – tingenes orden

I boken *Genstandsfortællinger. Fra Musæum Wormianum til de moderne museer* viser etnologen Camilla Mordhorst til at museenes gjenstander inngår i forskjellige praksiser, og at disse praksisene forandres gjennom tidene. Oppfatningen og tolkningen av gjenstandene preges på denne måten av samtidens vitenskapelige paradigmer, politiske strategier, uuttalte handlinger, historiske forhold og tradisjoner.⁵⁰ En tilsvarende tilnærming finner vi hos etnologen Anne Tove Austbø i hennes artikkel «Sjøfolks medbrakte gjenstander – en problematisk museumskategori?»⁵¹ Perspektivet om at ord og begreper konstituerer betydningen av museumsgjenstander og hvordan forståelsen av dem endres, henter Austbø fra den britiske filosofen Beth Lord og hennes argument om at museenes praksis dypest sett ikke dreier seg om ting, men om representasjon, fortolkning og framstilling. Nøkkelen til å forstå museet som institusjon finnes – ifølge Lord – i forholdet mellom gjenstanden i seg selv og den betydningen gjenstanden tilskrives.⁵²

I de tidlige bymuseene, som Tønsberg museum, var innsamlingen i liten grad styrt av vitenskapelige idealer som systematikk og rasjonalitet, og det er sparsomt med dokumentasjon som beskriver innsamlingsprosessen som sådan. Som nevnt åpner katalogene for en vei inn i forståelsen av deres betydning som museumsgjenstander. Gjenstandenes historie før de fikk status som museumsgjenstander ligger i mørke, og det samme gjør kunnskapen om hvordan de kom i givernes besittelse. Slike opplysninger finnes hverken i katalogene eller i det sparsomme arkivmaterialet fra museets første tiår. Når den engelske museologen Alberti hevder at materiell kultur kan tillegges et metaforisk «liv» eller «karriere» er tilnærmingen å utforske («trace») relasjoner som omgir objektet. Først dets «vei» inn i museet, og deretter dets innplassering som del av en samling. En slik tilnærming åpner for utforsking av de sammenhenger, omdanninger og meningsinnhold som til ulike tider ble tillagt gjenstandene.⁵³ Med blikket rettet mot Tønsberg museum kan en – med Alberti som utgangspunkt – stille spørsmålene: Hva var bakgrunnen for museets aktive innsamling av denne type gjenstander og katalogiseringen av dem som en egen samling? Hvilke kunnskapsformål skulle de tjene? Plassert

sammen med de naturhistoriske samlingene kan det tyde på at de skulle illustrere og vitne om byens tilstedeværelse i de samme områdene som disse samlingene var hentet fra.

Fra gjenstandene kom til museet og fram til i dag har det gått nærmere 120 år. Før det hadde gjenstandene et «liv» i en annen stedlig kontekst. Hva skjedde med dem da de kom til museet? Hvilken museumslogikk ble de en del av, og hvilke omforminger fant sted i møtet med museet og dets praksiser? Det hevdes at innlemming og ordning i de tidlige bymuseene i liten grad var styrt av vitenskapelige idealer som systematikk og rasjonalitet. Hva var innsamlingen da styrt av? Registrering og katalogføring karakteriseres innenfor museologien som musealisering, hvor det budskapet gjenstandene skal formidle, blir skapt. Musealisering dreier seg om et hendelsesforløp. Dette innebærer en kontekstforandring for objektet(ene) det gjelder, og kan deles inn i to hovedfaser: først en avkontekstualisering hvor det tas ut av sitt opprinnelige bruksområde, og dernest en integrering i en ny kulturell kontekst, en museumssamling. I sin nye sammenheng tillegges deretter objektet(ene) nye meninger, selv om det/de bevares i sin opprinnelige form. At et objekt musealiseres, innebærer at det løftes ut av en levende kulturell og sosial sammenheng og plasseres inn i en ny kontekst i museets magasin eller montre. Her tilføres nye meninger, en helt ny kontekst, og gjenstanden skal aldri mer anvendes – annet enn som museumsgjenstand. Der objektets opprinnelige sammenheng og bruk ikke kjennes, kan omdanningen virke myteskapende og realitetsforandrende. Den britiske museologen Tony Bennett anvender begrepet faksimile om et musealisert objekt, ettersom hendelsesforløpet innebærer en form for «fastfrossenhet» i materiell form, hvor tid og til dels også rom viskes ut. Objektet består som en eksakt materiell gjengivelse av seg selv, men satt i en historisk innramming som skaper avstand mellom dets nåtidige og fortidige eksistens. På denne måten omgjøres objektet til en «tegnbærer». Forvandlingen starter i det øyeblikk gjenstanden registreres ved museet. Gjenstandens tidlige funksjon, om den var kjent, fikk tjene som bakgrunnsinformasjon i den museale sammenhengens nye kontekst.⁵⁴

Fra det øyeblikket de etnografiske gjenstandene ble del av Tønsberg museums samlinger, fikk de en ny identitet. Som museumsgjenstander ble de ført inn i en museal praksis og innlemmet i en «etnografisk samling». De ble klassifisert og registrert, nedfelt i katalogkort og kataloger – inspirert av arbeidet ved de større museene. Katalogføringene tilstrebet en systematisk og geografisk ordning. «Et av de viktigste arbeidene ved et museum er katalogisering», skrev Hans Aall i boken *Arbeide og ordning i kulturhistoriske museer: kort veiledning* (1925).⁵⁵ Her levnet han liten tvil om at registreringsoppgavene skulle ha en helt

«Tingenes uorden».
Et eksempel på utstilling
av etnografiske gjen-
stander i Vestfold fylkes-
museum. Foto: Mekonnen
Wolday / Slottsfjells-
museet.

sentral plass både i bevaringsarbeidet og som museumsdefinerende virksomhet. I boken trekker Aall systematikken fra registreringen videre inn i kapittelet om samlingens ordning og derfra videre til beskrivelsen av utstillingsteknikk. Kategoriseringen framstår på den måten som noe langt mer enn bare navnsetting til praktisk og intern bruk. Den forteller hva gjenstanden dypest sett er, og hva den heretter skal brukes til og forstås som – av både museets folk og publikum. Forvandlingen er gjennomgående og allmenngyldig. Ruud betegner dette som en museal transformasjon. Gjenstander som tidligere hadde inngått i helt andre sammenhenger, ble ved innlemmelse i museenes samlinger konvertert til etnografiske museumsgjenstander og materialisert kunnskap om «primitive folkeslag». På veien fra opphavssted til museumsmonter ble gjenstandene tillagt kunnskap og sannheter. Tingene framsto som uproblematisk fakta formidlet på en måte hvor det ikke ble stilt spørsmål.⁵⁶

Mens gjenstandene var i sitt opprinnelige miljø, ble deres funksjon og betydning nok tatt for gitt av menneskene som eide og brukte dem. Slik var det ikke i museet. For et publikum som ikke kjente faget eller de utstilte folkeslagene, ville

tingene i seg selv ikke si dem stort. For at tingene skulle bety noe for de besøkende, måtte de suppleres. Vist fram i «Arktisk Museum», sammen med utstoppe dyr og redskaper, visualiserte de relasjoner mellom Tønsberg og byens tilstedeværelse på «de syv hav».

Gjenstandenes rolle i museets kunnskapsproduksjon

Gjennom forsøk på en selektiv og velorganisert utstilling i det «Arktiske museum» ble de etnografiske gjenstandene gjort tilgjengelige for de besøkende. I et brev datert 1906 oppgis det at man nå har fått frigjort tre skap hvor tingene kunne plasseres. Tre nye monteringsskap var innrettet for fuglesamlingen. Den etnografiske samlingen som «før var sammenstuvet», kunne nå stilles ut i de skapene hvor fuglene hadde vært.⁵⁷ Om sammenstillingen med utstoppe dyr fra ulike deler av verden var tilsiktet eller skjedde som følge av plassmangel, er usikkert. Men plassering i egne skap, med opplysning om opphavssted, kan tyde på en hensikt om å vise at gjenstandene inngikk som typer i et ordnet univers, inspirert av de større museenes utstillingspraksis. Tanken om at tingene rommet kultur, innebar også at denne kulturen fulgte med inn på museet og kunne formidles: Gjenstandenes kunnskapsmessige posisjon var som vitner. Denne kunnskapsposisjonen var utbredt i siste halvdel av 1800-tallet og til godt inn i påfølgende århundre, og både evolusjonistiske og diffusjonistiske forklaringer bygget på premisset om at kulturell sannhet lå nedfelt i tingene. Gjenstandsvitnene hadde stor dokumentarisk kraft og kunne bekrefte påstander som ble fremmet om folkeslag. Museologen Kristine Orestad Søgård argumenterer i den sammenheng med at utstillingen ikke bare skulle synliggjøre de eksotiske aspektene ved gjenstandssamlingen, men også sette søkelys på det som var lovmessig og typisk ved hvert objekt. En velordnet utstilling forutsatte tydelig etikettering, og god etikettering bygget på en konsekvent ført systematisk katalog. En slik katalog måtte være samkjørt med oversiktlige hoved- og seddelkataloger. Utfordringen til Tønsberg museum var likevel at bygningsmessige forhold, rom- og skapløsninger var ugunstige. I tillegg kan oppstillingen mellom utstoppe dyr- og fangstredskaper ha bidratt til at gjenstandene i hovedsak ble ansett å illustrere Tønsbergs sjøfart og fangstvirksomhet i nasjonal sammenheng framfor å virke som kunnskapsobjekter om «primitive» stammer.

Stortingets begrunnelse for statstilskudd til lokale museer var knyttet til deres betydning som folkeoppdragende institusjoner. Ved å ivareta denne rollen kunne museene bidra til det felles politiske prosjektet med å lære opp landets befolkning til å delta som borgere i et demokratisk samfunn. De kunne medvirke til at landets historie ble et felles tankegods, og denne oppgaven skulle gjelde

alle museer. Ved museene tilknyttet universitetene i Oslo, Bergen og Trondheim (de såkalte «sentralmuseene»), kom i tillegg den vitenskapelige oppgaven. For de lokale museene ble oppgaven som folkeoppdrager på mange måter den fremste. I den forbindelse lå det en utvetydig forventning fra statens side om at museene inngikk et nært samarbeid med de lokale skolene. Tønsberg museum tok denne oppgaven på største alvor. I søknaden om statstilskudd i 1898 var et av argumentene at museet hadde knyttet til seg en adjunkt som skulle virke som konservator. Det var gratis inngang for skoleklasser ledsaget av lærer. Tatt i betraktning at museet ikke var åpent hele året, er det innrapporterte antallet besøkende skolebarn i 1917 betydelig. Nærmere 900 elever hadde besøkt museet sammen med lærer. Foruten Tønsberg kom elevene fra Horten, Borre, Sandefjord, Sandeherred, Larvik, Slagen og Tjølling.⁵⁸

Arkivet inneholder få spor etter de etnografiske gjenstandene. Det finnes heller ikke bilder som viser hvordan de ble stilt ut – og hvordan skapene med gjenstander ble plassert i rommet, mellom skjeletter og utstoppede dyr. Det er bevart fire foto fra utstillingen i «Arktisk Museum», tatt rundt hundreårsskiftet 1900, men her er hvalskjelettene og isbjørnen hovedmotiv. Museet var et sted for opplevelser av alle slag. Møte med klubber, spyd og tapatepper må ha vært en eksotisk hendelse. Reisebeskrivelser var en populær litterær sjanger mot slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet, og flere av de som ga eller solgte gjenstander til museene, publiserte slike. Antropolog og medieviter Anders Johansen har beskrevet hvordan den viktigste kilden til «de ville» rundt forrige århundreskifte var oppdagelsesreisen, og mens reiseskildringen var dennes litterære form, så var samlingen dens dokumentasjonsform. Reiseskildringene var underholdende og opplysende, vitenskapelige og populærvitenskapelige på samme tid. Leseren fikk følge med de brave oppdagerne på dramatiske og farefulle ferder gjennom ukjente landskap og til fremmede folkeslag. Gjenstander ble samlet inn underveis, reisens innsikter ble dokumentert og bevist, og senere havnet tingene gjerne på museum. Ikke bare reisebeskrivelser, men også avisintervjuer med utflyttede nordmenn og deres beretninger om forholdene på deres nye «eksotiske» hjemsteder bidro til å forme oppfatninger hos lesere – og museumsbesøkende. I katalogene til Tønsberg museum finner vi gjenstandene gitt av Morten Walde, rubrisert under «Morten Waldes samlinger fra Tonga». Han lot seg også intervjuet om forholdene på sin nye boplass. *Vestlandske Tidende* i Arendal kunne i 1924 videreformidle intervjuet Walde hadde gitt til avisen *Nordisk Tidende* ved et besøk i New York. Under overskriften «24 aar paa Venskapsøerne» får leserne et innblikk i leveforholdene i kongedømmet, øyriket Tonga (Vennskapsøyene) i Stillehavet. Walde var kjøpmann, og han handlet kokosmasse av lokalbefolkningen og solgte europeiske varer til dem.

Foto katalogisert som «fotografier av indfødte», Tonga, Vavau, Furnoku. Gitt av kjøpmann Morten Walde til Tønsberg museum i 1904. Foto: Alfred Burton / Burton Brothers photography studio, Dunedin, New Zealand 1884.

Walde kunne her fortelle at de 25 000 innfødte «staar under en indfødt konge, men ellers er det egentlig England som dirigerer deres skjæbne». I tillegg fantes det «nogen engelskmænd og tyskere samt 14 nordmænd og svensker på øerne». Det hvilte noe romantisk over øyene i Stillehavet. Ifølge Walde var grunnen at «de er saa litet berørt av civilisationen. Palmekronene vifter, som om de vilde

sende de venligste velkomsthilsener til de besøkende, fugler og dyr fra buskene vandrer fredelig omkring, overbevist om at ingen vil volde dem nogen skade». De innfødte selv var vennskapelige, elskverdige og ærlige som solen og uskyldige som duer. På Tonga var alt land statens eiendom, og Walde hadde merket seg at de innfødte hadde nesten alt felles. Samfunnsordningen var på denne måten sosialistisk. I romantiske ordelag fortsetter han med å fortelle at tonganesernes valgspråk er «Mit er dit, og dit er mit ... og de er, i sandhet et lykkelig folk som ikke lider nogen mangel». Riktignok hadde de blitt påvirket av europeisk kultur, men «... nogen fuldstændig overgang er det allikevel ikke blit. De lager fremdeles sine tapaklær og drikker sin kava.» Ja, selv sine gamle seremonier hadde de opprettholdt.⁵⁹

I Tønsberg museum ble gjenstandene som Morten Walde hadde gitt, sammenføyd med hans beretninger om livet på sydhavsøya. Tapateppene og klubbene ble innlemmet i museets etnografiske samling og skulle tjene både som materialiserte vitnerom og illustrasjoner på tonganesernes samfunnsforhold og kultur. Gjenstandene bekreftet og beviste kulturen, de spilte rollen som fakta, produsert i et samspill mellom deres nye liv som museumsgjenstander og beretninger formidlet til de museumsbesøkende om kultur og levevis på Tonga. Dette bidro til at disse «tingvitnene» framsto som ekte og bærere av kulturell sannhet. Denne sannheten var så verdifull at den måtte oppbevares i låste skap.

Samlingen som illustrasjon: posisjonering av Tønsberg som sjøfartsby

De som vokste opp i Tønsberg på begynnelsen på 1800-tallet og fikk leve sitt liv i byen gjennom det meste av dette århundret, var med på litt av en reise. Det var da den moderne tid gjorde sitt inntog. Fra å være en liten, tradisjonell kystby før 1814, riktignok med en voksende sjøfartsnæring, skulle Tønsberg oppleve en enorm utvikling i løpet av 1800-tallet. Den historiske forutsetningen for museets samling fra «fjerne himmelstrøk» var først og fremst skipsfartens internasjonale karakter. Oppgangstiden i norsk sjøfartsnæring på 1800-tallet og veksten i verdenshandelen i perioden 1850–80 var særlig utslagsgivende. Dette var seilskutenes storhetstid, og sjøfartsnæringen fant nye satsingsområder, blant annet guano- og koprafart på Stillehavet. Norsk sjøfart hadde i første halvdel av 1800-tallet vært basert på trelasthandelen fra svenske Østersjø-byer til England, Nederland og Frankrike. I 1800-tallets siste halvdel blir hele kloden tumleplass for norske skuter. Bakgrunnen for denne ekspansjonen kan finnes i et stadig stigende behov for sjøveis transport. Industrialiseringen krever råstoffer,

kommunikasjoner utbedres, nye produkter utvikles og produseres, områder koloniseres. Handelen øker og blir verdenshandel. Gamle handelsrestriksjoner og tollmurer rives ned. Opphevelsen av de engelske navigasjonslovene i 1849 blir for ettertiden stående som selve startsignalet for den norske storhetstiden på havet. Ifølge historiker Erling Eriksen var det en Tønsberg-skute som innledet denne storhetstiden. Den 5. januar 1850, fem dager etter navigasjonslovens opphevelse, ankret Christian Steen Bull med «Flora» av Tønsberg opp i Londons havn som den første, med en ladning trelast fra Canada. Tønsberg ble i stor grad delaktig i denne nye storhetstiden på havet. Fra 1850 til 1875 vokste byens flåte fra 216 til 422 skip, nærmest en dobling på 25 år. Skutene ble også større, og de hadde ikke lenger bare Østersjøen og Nordsjøen som virkefelt. Tønsberg-skuter fantes nå på alle verdenshav.⁶⁰

Allerede i 1850 knivet Tønsberg med Arendal om å være landets fremste sjøfartsby. Nye fangstmetoder innen sel- og hvalfangst, der særlig Svend Foyn var sentral i utviklingen, og overgangen fra seil til damp betydde også økende inntjeningsmuligheter for byens mange redere. Både i byen og i de omkringliggende bygdene vokste det fram en betydelig skipsbyggingsvirksomhet.

I bypatriotisk ånd fikk samlingene og formidlingen av dem en instrumentell funksjon. Ved å presentere gjenstander, utstoppede dyr og fugler, samt mineraler fra områder hvor kystbyenes næringsvirksomhet var representert, skrev de byene inn i en nasjonal sjøfarts- og fangsthistorie. Tønsberg museums henstilling til sjøfolk om å bringe hjem «merkelige Ting fra fremmede Lande» vitner om at samlingene – i tillegg til å gi innbyggerne i Tønsberg kunnskap om områdene gjenstandene kom fra –, også skulle vitne om byens tilstedeværelse i de samme områdene.

En forvitret samlings mulige revitalisering

Gjenstandene som kom til museet de første årene av 1900-tallet fra Stillehavs-øyene, Grønland, Kina og Japan, ble utstilt for å fascinere og lokke med det som var annerledes og eksotisk. De bevitnet byen Tønsbergs nærvær, med skip og mennesker, i de samme områdene. Reisen denne samlingen har opplevd gjennom hundre år, er både tankevekkende og fascinerende. Det har vært en reise preget av museets skiftende formål og gjenstandenes meningsbærende innhold. Omdanningen av de eldre bymuseene til historiefortellende kulturhistoriske folkemuseer tidlig på 1900-tallet endret dramatisk deres formål, samlingenes sammensetning og ikke minst gjenstandenes fortolkning. Allerede i 1906 uttrykte flere stortingsrepresentanter sin skepsis mot det de oppfattet som rene «raritetskabinetter».⁶¹ I 1913 sendte Kirke- og undervisningsdepartementet ut et

Plakat, utstillingen
«Medbrakt fra de
syv hav», Vestfold
fylkesmuseum 1997.

"Situasjon af Tønsberg og dens Omegn, samt Kalness og Steens-Armen, med den Søndre Part af Tønsbergs Bye Ao 1816".
Akvarell av Isoldermann Jøns. Bruu.

SE UTSTILLINGENE

"Folkekunst og Folkets kunst i Vestfold"

medio juni til begynnelsen av september

"Medbragt fra De syv Hav"

4. juli til begynnelsen av september

Vestfold Fylkesmuseum

ARKEOLOGI - SJØFART - HVALFANGST - BYKULTUR - BYGDEAVDELING

Farmannsveien 30 - 3100 Tønsberg - Tlf. 033 12 919- 12 418 - Seterkafeen tlf. 033 -12 828

Fra medio mai til medio september er museet åpent på hverdager kl. 10.00-17.00, søn- og helligdager kl. 12.00-17.00.

Seterkafeen er åpen for servering.

brev om at lokale museer ikke lenger kunne regne med tilskudd til opprettholdelse av sine naturhistoriske samlinger og annet.⁶² Dette bidro til at de gamle bymuseene endret karakter og framsto som rene kulturhistoriske museer. Naturhistoriske og etnografiske samlinger ble satt på magasin – eller satt inn i nye kontekster som rekvisitter til kulturhistoriske utstillinger.

Tønsberg museum befant seg i en form for dvaletilstand fra slutten av 1920-tallet og fram til planen om et fylkesmuseum for Vestfold på 1930-tallet. Hvor det skulle plasseres, var et diskusjonstema, men til slutt falt valget på Tønsberg som vertskommune med lokalisering på og under Slottsfjellet. Grunnstammen i det nye fylkesmuseet var samlingene til Tønsberg museum, Tønsberg sjøfartsmuseum, Andebu fortidslag og Tjøme kirkesamlinger. I det nye fylkesmuseet fikk de etnografiske gjenstandene spille rollen som «sjømannssuvenirer», vist fram i korte sommerutstillinger. Her kan nevnes «Den vide verden» på 1950-tallet og «Medbragt fra de syv hav» i 1997.

Enkelte gjenstander fikk også en plassering i utstillingen «Sjømannsliv», omdefinert til suvenirer sjøfolk hadde tatt med seg hjem. Ved ombyggingen av fylkesmuseet i 2007 og navneendringen til «Slottsfjellsmuseet» ble alle gjenstandene ført tilbake til magasin – for (kanskje) aldri mer å se dagens lys. De etnografiske gjenstandene fra Tønsberg museum kan på denne måten sies å ha fått en anerkjennelse og ivaretagelse, om enn passiv. Hverken museets historie eller de etnografiske gjenstandenes plass i den er i særlig grad aktualisert og formidlet. Samlingen videreføres ikke, og er i realiteten avsluttet. Den lånes ikke ut, benyttes ikke som forskningsmateriale, og brukes heller ikke i noen form for innsamlings- eller formidlingssammenheng.

Hvilke muligheter ligger det så i å revitalisere samlingene som ikke lenger er gitt noen aktualitet? Her ligger en diskusjon om hvilken historiefortelling museene opererer med, og hvordan etnografiske samlinger kan fortolkes – om man velger å legge andre forståelseskriterier til grunn enn kun det å betrakte dem som kuriositeter og rariteter uten relevans for museenes rolle i vår tid. Til tross for at de fleste gjenstandene i den etnografiske samlingen nærmest er strippet for kontekst, er det personlige aspektet fremdeles til stede. Katalogføringen forteller hvem som var givere, og når gjenstandene kom til museet. En slik museums-historisk kunnskap gir innfallsvinkler til hvorfor de «havnet på museum». Her ligger en mulighet til å formidle nye og mer allmenne historier, som også kan overskride den spesifikt etnografiske samlingshistorien. Gjenstandene er minner. De representerer historier om datidens oppfatning av kulturer som var annerledes enn den europeiske. De representerer historier om kolonialisme og næringsvirksomhet. De forteller også om tilstedeværelse, kulturmøter og opplevelse av det fremmede. For å sitere Austbø i hennes artikkel om samlingen av sjømannssuvenirer i Stavanger museum: «I videreføringen ligger spørsmålet om hvordan mennesker i dag håndterer langvarig fravær fra familie og hjemsted, og hvilke strategier man velger for organisering av familieliv i en verden som preges av et globalisert arbeidsmarked og stor migrasjon.»⁶³ Slike spørsmål kan bidra til revitalisering av gamle gjenstandssamlinger og åpne for spennende

dokumentasjonsprosjekter. Bidragsyterne i boken *Etnografi på museum* (2015) tar dette et skritt videre. Her ligger en undertone av at de etnografiske museene i vår tid beveger seg i retning av verdensmuseer, med søkelys på klodens kulturelle mangfold, og at de speiler og diskuterer vår tids sosiale fenomener. Felles for de etnografiske museer er at de ikke lenger ønsker å forvalte kolonitidens tankegang og maktstrukturer. Via sine samlinger vil de snarere avdekke nye forbindelser mellom de samfunn som samlingene stammer fra, og de steder hvor gjenstandene stilles ut. På den måten kan museene revitalisere samlingene og «bruke fortiden til å skape sin egen fremtid».⁶⁴

Med dette som bakteppe finnes det en mulighet for revitalisering av de «bort-gjemte» samlingene til Tønsberg museum. Disse tilkjennegir at museet gjen-speilte samfunnet og tidsånden da innsamlingen var på det mest aktive, rundt hundreårsskiftet 1900. Museumshistorisk kan vi betrakte både innsamlingen og samlingen som deler av en historisk prosess. Men for at de skal gi mening for besøkende, må gjenstandene operasjonaliseres og angå og berøre. For å avslutte med Austbø: Museer er foranderlige, og kriteriene for hva som betraktes som verdifullt, er ikke gitt for evigheten. Dette betyr at gjenstander som virker tømt for mening i dag, kan få ny betydning etter hvert som museene utvikler seg og får nye oppgaver.⁶⁵

Noter

- 1 Eriksen 2009: 14.
- 2 Eriksen 2009: 14.
- 3 Rio: 1996, Ruud: 2018.
- 4 Austbø 2013: 71.
- 5 Austbø 2013: 71.
- 6 Johansson og Fibiger: 2015.
- 7 Tønsberg museums kataloger foreligger i trykt utgave for årene 1904, 1909, 1910, 1919 og 1930.
- 8 Eriksen 2009: 49–68. I boken *Museum. En kulturhistorie* klassifiserer Eriksen 1800-tallets museumsetableringer som patriotiske universalmuseer. Patriotiske i både lokal og nasjonal henseende. Universalmuseer med vekt på naturaliasamlinger. Oldsaker og etnografika hadde sin plass i samlingene, men ble underkastet samme systematiske tenkning som det naturhistoriske materialet.
- 9 Shetelig 1944: 101–103.
- 10 Eriksen 2009: 62.
- 11 Rud 2018.
- 12 Alberti 2005.
- 13 Alberti 2005: 560.
- 14 Alberti 2005: 560–561.
- 15 Formålet var sannsynligvis et av de mest omfattende som trolig noen gang er presentert som utgangspunkt for opprettelse av et museum i Norge. Bak initiativet sto Wilhelm F.K. Christie (1778–1849).
- 16 Berg Simonsen 2005: 14.
- 17 Eriksen 2009: 52 ff.
- 18 Corbey 1993: 338.
- 19 Wæhle 2004: 28.
- 20 Opprinnelsen til Etnografisk Museum var at Universitetet i 1851 fikk en forespørsel om å skaffe samiske gjenstander til en utstilling i London. I bytte fikk Universitetet en del etnografika fra fjerne himmelstrøk. Disse, sammen med kopier av samiske gipshoder og en del andre gjenstander i Universitetets eie, ble utgangspunkt for samlingen som åpnet for publikum i 1857. Dette var et av de første rene etnografiske museer i verden. Se: Nielsen 1907.
- 21 Talleraas 2014: 23–27.
- 22 Eriksen: 1971/1998.
- 23 Eriksen 1971/1998.
- 24 VEMU/ TM/E-0003.
- 25 Johnsen 1954: 1131.
- 26 Brev til Det kongelige norske departement for kirke- og undervisning, 5. august 1899.
- 27 Halvorsen, Elin 2011: 21.
- 28 Halvorsen 2011: 23.
- 29 Talleraas 2014: 27–31.
- 30 Eriksen 2009: 68.
- 31 Tønsberg museums forhandlingsprotokoll, 22. august 1895. Tønsberg museums arkiv, Slottsfjellsmuseet, Tønsberg.
- 32 *Tønsbergs Blad* 1898.
- 33 St.prp. Nr. 1, hovedpost V, 1906–1907, s. 5.
- 34 Katalogene forteller følgende om den samlede tilveksten i samlingen: Innkommet før 1901:103 reg.nr. Den naturhistoriske og Ethnografiske samling («Arktisk museum»). Deretter er tilveksten (Antikvitetsamlingen / Den naturhistoriske og Ethnografiske samling («Arktisk museum»): 1901: 227/ 15, 1902: 44/ 1. Fra 1903 er kun gjenstander til Antikvarisk Samling ført inn i protokollen. Tilveksten er: 1903: 51, 1904: 102, 1905: 28, 1906:55, 1907: 46, 1908: 77, 1909: 46, 1910: 70, 1911: 30, 1912: 39. Det siste registreringsnummeret er 964. Antallet gjenstander er noe høyere ved at et større antall gjenstander er ført inn under samme registreringsnummer, merket med bokstav under nummeret, eksempel a-c. Se: Håndskrevet katalog over Tønsberg museums samlinger, 1901–1911. Tønsberg museums arkiv, Slottsfjellsmuseet, Tønsberg.
- 35 Katalog over Samlingene i Tønsberg museum, optaget Marts 1904 ved konservatorene, Tønsberg Aktietrykkerie 1901 (sic). Riktig årstall må være 1904.

- 36 Trampfart er at skip frakter last uten faste ruteplaner, men ut fra hvor de er og hvor etterspørselen finnes. Dette i motsetning til linjefart. Hentet 10. mars 2024 fra: *Store norske leksikon*, <https://snl.no/trampfart>.
- 37 Blant de særlig verdifulle gavene dette året nevnes kaptein Jensens sjeldne samling av fugler og brødrene Bulls blåhval. *Tønsbergs Blad* 23.januar 1902, Slottsfjellsmuseets arkiv.
- 38 Tønsbergsangen, *Tønsbergs Blad* 23. januar 1902, Slottsfjellsmuseets arkiv.
- 39 Morten Walde (21 gjenstander og 48 konkylier, gjenstander fra Tonga), Samling fra Fiji, 13 gjenstander, her oppgis ingen giver. Kaptein Ole Gulliksen fra Nøtterøy står som giver av fire gjenstander fra Leuka. Stillehavet (styrmann Hans A. Andersen).
- 40 Tønsberg museum. Katalog over samlingene 1904. Ethnografisk Samling (Reg. nr. 1-21).
- 41 Tønsberg museum. Katalog over samlingene 1904. Ethnografisk Samling (Reg. nr. 25).
- 42 Tønsberg museum. Katalog over samlingene 1904. Ethnografisk Samling.
- 43 Tønsberg museum. Katalog over samlingene 1909. Ethnografisk Samling (Reg. nr. 90-95).
- 44 Tønsberg museum. Katalog over samlingene 1904. Ethnografisk Samling (Reg. nr. 89).
- 45 Tønsberg museum. Katalog 1919. Ethnografisk Samling (Reg. nr.114-118).
- 46 Tønsberg museum. Katalog 1909. Ethnografisk Samling (Reg. nr.101).
- 47 Tønsberg museum. Katalog 1904. Ethnografisk Samling (Reg. nr. 83).
- 48 Eriksen 2009: 12.
- 49 Tønsberg museum. katalog 1904. Tillæg. Naturalier fra fremmede Lande (Reg. nr. 90-117).
- 50 Mordhorst 2009: 15.
- 51 Austbø 2021: 30-31.
- 52 Lord 2006.
- 53 Alberti 2005.
- 54 Benett 2004.
- 55 Aall 1925.
- 56 Ruud 2018
- 57 Tønsberg museums arkiv, anmerkninger i håndskrevet katalog 1900-1912. Tønsberg museums arkiv, Slottsfjellsmuseet, Tønsberg.
- 58 Tønsberg museums arkiv, år 1917. Slottsfjellsmuseets arkiv, Tønsberg.
- 59 Vestlandske Tidende 1926: 4.
- 60 St.prp. nr. 1 (1914): 17.
- 61 Korrekt: Stortingsforh., (1903-04): 1582.
- 62 I en kort periode ble det gitt visse unntak og Tønsberg museum opprettholdt sitt lille statstilskudd til den naturhistoriske samlingen på grunn av dens betydning for byens næringsliv. Tilskudd til å opprettholde den etnografiske samlingen fikk museet derimot ikke.
- 63 Austbø 2021: 103.
- 64 Dahl Fiberling 2015. Dahre og Fibiger 2015.
- 65 Austbø 2021: 103.

Litteratur

- Alberti, S.J.M.M. (2005). Objects and the Museum. *Isis* 96 (4).
- Austbø, A.T. (2013). Sjøfolks medbrakte gjenstander – en problematisk museumskategori? *Museum Stavanger årbok 2013*. Stavanger museum.
- Bennett, T. (2004). *Pasts Beyond Memory. Evolution, Museums, Colonialism*. Routledge.
- Corbey, R. (1993). Ethnographic showcases 1870-1930. *Cultural Anthropology*, 8 (3).
- Dahre, U.J. og T. Fibiger. (2015). *Etnografi på museum. Visioner og utfordringer for etnografiske museer i Norden*. Aarhus University Press.
- Eriksen, A. (2009). *Museum. En kulturhistorie*. Pax forlag.
- Eriksen, E. (1971). *Fjellet og museet*. Stiftelsen Gamle Tønsberg. *Gamle Tønsberg*, hefte nr. 4. Cicero, Tønsberg.

- Halvorsen, E. (2011). Etableringen av Vestfold Fylkesmuseum – Museumshistorie fra 1890-årene og fram til det første spadesticket i 1939 (Masteroppgave, Universitetet i Oslo). DUO vitenarkiv. Hentet 15.4.2022 fra: <https://www.duo.uio.no/handle/10852/23369>
- Johansen, A. (2008). Eventyr og vitenskap: oppdagelsesreisen som kunnskapspraksis, *Tidsskrift for kulturforskning*, 7 (4).
- Johnsen, O.A. (1954). *Tønsbergs historie, B. 3, del 2: Tidsrummet ca. 1880-ca. 1940*. Tønsbergs Aktietrykkeri.
- Lord, B. (2006). Philosophy and the museum: An introduction to the special issue. *Museum. Management and curatorship*, 21 (2).
- Mordhorst, C. (2009). *Genstandsfortællinger. Fra Museum Wormianum til de moderne museer*. Museum Tusculanums forlag, Københavns Universitet.
- Nielsen, Y. (1907). *Universitetets etnografiske samlinger 1857-1907*. Fabritius forlag.
- Rio, K.M. (1999). *Oceania gjenoppdaget i Bergen. Reiser i Bergen Museums samlinger fra Stillehavet*. Bergen Museum.
- Ruud, L.C. (2018). Det museale maskineri. Fremstilling av «primitive folkeslag» ved Det Kongelige Frederiks Universitets etnografiske samlinger. *Norsk Museumstidsskrift* 4 (2), 73–93.
- Shetelig, H. (1944). *Norske Museers historie*. J.W. Cappelens forlag.
- Simonsen, M.B. (2005). *Historiens levninger. Om utviklingen av kulturminnevernet i norsk kulturpolitikk 1814-2000*. Unipub.
- Stortingsforh., (1903–04), 27. febr., s. 1582
- St.prp. 1 (1914)
- Talleraas, L.E. (2009). *Et uregjerlig mangfold. Lokale og regionale museers som saksfelt i norsk kulturpolitikk 1900-cirka 1970* (Doktorgradsavhandling, Umeå universitet).
- Tønsberg museum. Meddelelse vedrørende mottatte gaver i 1901. *Tønsbergs Blad* 23. januar 1902, 33. årgang.
- Tønsberg museum. (1901 sic.). *Samlingene i Tønsbergs museum optaget av konservatorene i Marts 1904*. Tønsberg Aktietrykkeri.
- Tønsberg museum. (1909). *Katalog over Samlingene i Tønsbergs museum optaget av konservatorene*. Tønsberg Aktietrykkeri.
- Tønsberg museum. (1910). *Katalog over samlingene i Tønsbergs museum optaget av konservatorene*. Tønsberg Aktietrykkeri.
- Tønsberg museum. (1919). *Katalog over samlingene i Tønsberg museum optaget av konservatorene*. Tønsberg Aktietrykkeri.
- Tønsberg museum. (1930). *Katalog over Samlingene i Tønsberg museums arktiske og etnografiske samling*. Georg Martinsens trykkeri.
- Aall, H. (1925). *Arbeide og ordning i kulturhistoriske museer. En kort veiledning*. Norske Museers Landsforbund.
- Vestlandske Tidende. Dagblad for Nedenes Amt (1921, 26. april). 24 Aar paa Venskabsøerne. Hva tønsbergeren Morten Walde kan fortelle.
- Wæhle, E. (2004). Kulturforskjellenes orden og omstendighetenes dans. Blikk på innsamling i Kongo og gjenstandenes musealisering ved de etnografiske samlinger i Oslo. *Tidsskrift for kulturforskning*, 3 (3), 27–45.